

150 РОКІВ ВІД ПЕРЕПОХОВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ЧЕРНЕЧІЙ ГОРІ ПІД КАНЕВОМ

22 травня цього року виповнюється 150 років з дня перепоховання українського поета Тараса Шевченка. Власне домовину з прахом поета до Києва було перевезено ще 18 травня 1861 року. Тоді київська «Громада» влаштувала багатолюдну маніфестацію. Панахида відбулася у церкві Різдва Христового на Подолі, де труна перебувала до 20 травня. За переказом, через рік у цьому ж храмі знову молилися за спокій душі спочилого Тараса. А після закінчення служби Божої люди не квапились розходитись по домівках, ставали біля храму, гомоніли і співали пісень.

На пароплаві «Кременчук» домовину було доставлено до Канева. Дві доби домовина знаходилась в Успенському соборі і зрештою 22 травня було відслужено панахиду в церкві, після чого прах було віднесено на Чернечу гору.

Саме на Чернечій горі біля Канева, що відповідало заповіту Тараса Шевченка, його й поховали цього весняного дня. «Винесли гроб, поклали на козацький віз, накрили червоною китайкою. Замість волів впрягся люд хрещений, і повезли діти свого батька, що повернувся з далекого краю до свого дому» – згадував один з ініціаторів та організаторів перепоховання, маляр та приятель поета Григорій Честахівський. Саме він відстоював думку про поховання Кобзаря в Каневі, бо ще за життя він мріяв про «тихе пристанище і спокій коло Канева». На могилі був встановлений дерев'яний, а в 1884 році на народні кошти було поставлено чавунний хрест. У 1923 році більшовиками він був знищений і замінений на погруддя поета. Така ж доля спіткала у 1935 році й київську церкву Різдва Христового на Подолі, де відбувалось оспівування поета.

Згодом Чернеча або Тарасова гора стала місцем справжнього паломництва для національно свідомого українства. Пригадаємо, що саме тут влітку 1891 року (за іншими даними 1892 року) група київських і харківських студентів, серед яких були Іван Липа, Борис Грінченко, Микола Міхновський, Віталій Боровик, утворила Братство тарасівців. Ця спілка молодих людей фактично стала протопартійною організацією. Братство тарасівців розгорнуло свою діяльність Харкові, Києві, Одесі, Полтаві, Лубнах, пропагуючи при цьому ідею визволення української нації з-під російського імперського панування. Молодше покоління цієї спілки спричинилося згодом (1900 рік) до створення першої політичної партії на теренах підросійської України – Революційної української партії. Одним із ідеологів РУПу став колишній співорганізатор Братства тарасівців Микола Міхновський. Автор брошури «Самостійна Україна» стверджував, що незалежна Українська держава була загарбана Росією через укладення Переяславської угоди 1654 року. Він проголошував якою має стати держава українців – «одна єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Сяну аж по Кавказ», тобто в рамках етнографічних кордонів, які включають Перемишльську землю та Кубанщину.

Власне дні народження, смерті Тараса Шевченка та його перепоховання відзначали в умовах імперського режиму і в наступні роки. Однак, заборона святкування 100-річчя з дня народження великого митця у 1914 році призвела до масових демонстрацій у Києві та інших містах. Проти демонстрантів були кинуті загопи поліції. Того ж року був виданий указ імператора Миколи II про скасування української преси. В окупованих російською армією Галичині та Буковині було заборонено вживання української мови, друкування книг, газет і журналів українською мовою. Було розгромлено товариство «Просвіта», зруйнована бібліотека наукового товариства імені Шевченка, депортовано тисячі свідомих українців до Сибіру.

У 1925 році могила поета стала частиною Канівського музею-заповідника, а через 14 років там було відкрито пам'ятник роботи скульптора Матвія Манізера. Сучасного вигляду меморіал набув улітку 1939 року із встановленням на могилі Кобзаря бронзового пам'ятника і спорудженням літературно-меморіального музею. В 1975 музей-заповідник було нагороджено орденом Дружби народів.

Із 1964 року в Києві, насамперед в студентському середовищі, зародилася традиція відзначення річниці перепоховання Тараса Шевченка біля пам'ятника поету навпроти університету, який гордо носить його ім'я. За радянських часів, тобто впродовж більш як чверті століття, 22 травня сквер імені Тараса Шевченка був оточений міліцією та агентами КДБ. Того дня покладання квітів до пам'ятника, читання віршів Шевченка, співання «Заповіту» чи навіть перебування у сквері загрожувало людині побиттям, арештом, звільненням з роботи або виключенням з університету, ув'язненням до в'язниці чи психіатричної лікарні. Відомий український дисидент Євген Сверстюк згадував про попередження кадебістів через деканати: «Щоб 22 травня ноги вашої біля пам'ятника Шевченкові не було». Бідолашні студенти, може й воліли б обминути цю дату, але тут – заборона, а вона спокушує: підеш наліво – друзі засвищуть, підеш направо сексоти зафотографують, підеш прямо – у «воронок» затягнуть і відрахують з університету. Та що студенту? Ми з Алою Горською скільки думали, як відзначити 22 травня так, щоб люди побачили, хто такий Шевченко і з ким Шевченко? Останню повістку до міліції за участь (у заходах) 22 травня мені вручили 1989 року».

22 травня 1967 року, у чергову річницю перепоховання Тараса Шевченка, біля його пам'ятника в Києві зібралось кількасот людей – покладали квіти, читали вірші. Після 21.00 з'явилися машини з міліціонерами, які кинулися на чергового промовця, але він заховався в натовпі. Тоді схопили 4-5 осіб з натовпу. Групи присутніх оточили міліціонерів, скандували «Ганьба!» і вимусили їх від'їхати геть, забравши затриманих. Один з українських дисидентів Микола Плахотнюк, який був тут, запропонував піти до ЦК, щоб завимагати звільнення заарештованих. Чоловік 200-300 рушили до ЦК, йшли щільною колонною – не співали, не кричали, щоб не дати приводу для звинувачень у порушенні громадського порядку. Дорогою їх облили водою пожежні машини. О пів на другу ночі прибув міністр охорони громадського порядку І.Головченко зі «світою», в якій був і заступник голови КДБ України Калаш, і запропонував демонстрантам викласти свої претензії. З натовпу вийшла О.Мешко і завимала звільнення заарештованих. Міністр пообіцяв, що до ранку їх відпустять, просив уранці прислати до ЦК делегацію демонстрантів, а зараз розійтись. Більшість послухалась, а чоловік 40 залишилися чекати звільнення заарештованих. Годині о 3-й ночі їх привезли і випустили на виду очікуючих. Через декілька днів після демонстрації Микола Плахотнюк був звільнений з роботи.

Зауважимо, що саме за часів президентства Віктора Ющенка традиційними стали піший похід на Чернечу гору та вшанування Тараса Шевченка 22 травня. На одній з таких подій третій Президент України зазначав: «Чернеча гора – це святе місце для кожної української людини, святе місце нашої історії. Ми ходимо сюди вже десятки років і завжди будемо ходити, тому що ми щиро схиляємося перед тим, що зробив Тарас Григорович Шевченко для нашого народу, для нашої нації».

27 січня 2010 року Віктор Ющенко підписав указ за номером 72/2010 «Про заходи, присвячені 150-й річниці від дня смерті Т.Г.Шевченка та перепоховання його в Україні». Указом передбачається здійснити невідкладні заходи з подальшого розвитку Шевченківського національного заповідника, зокрема створити музейну експозицію Будинку-музею поета, провести ремонтно-реставраційні роботи на могилі, укріпити схили Тарасової гори, завершити роботи на інших об'єктах заповідника та облаштувати прилеглі території. Передбачено й карбування ювілейної монети, введення в обіг поштової марки і конверта, присвячених 150-й річниці від дня смерті Тараса Шевченка та перепоховання його в Україні.

Хочеться вірити, що й нинішня влада продовжить започатковані кроки з вшанування генія нашого народу, який символічно звертався до української нації словами: «і мертвим, і живим і ненародженим...»

Михайло ЗАН
доцент УжНУ